

oikein ja sopusoinnussa esittämäni aivojen luovusjärjestelmän kanssa. On mielestäni aivan oikein tarkoittaa adekvaattisuudella ”toimivuutta” ja miksei myös ”mielekkyyttä ja asiaankuuluvuutta”. Eiväthän nämä termit sulje pois mahdollisuutta, että tuotos on toteutumiskelpoinen ”tässä ja nyt” tai miksei missä tahansa ja milloin tahansa. Ei vain tulisi leimata luovuuden ideaa primäärisesti epämielekkääksi tai asiaankuulumattomaksi, sillä tämä voisi johtaa eräänlaiseen ”fasistiseen kreativeettiin”, jota itse asiassa yhteiskuntamme jo eräiltä osin harjoittaa esimerkiksi rutiininomaisissa kasvatusohjelmissaan koulujärjestelmässämme. Ideoiden syntyvaiheisiin eivät saa kuulua määreet ”hyvä” ja ”paha”. Ne voivat kuulua vasta siihen sekundääriseen vaiheeseen, jossa idean on taistellen osoitettava toteutumiskelpoisuutensa.

Oikea on myös Anja Koski-Jänneksen väite, että ”kaikki uusi ja ennustamaton ei ole luovaa — on olemassa pelkkää hälyä, huu-haa-taidetta, tiedettä ja ’keksintöjä’”. Itse asiassa vain erittäin pieni tilastollinen fraktio noista aivojen ”tietomutaatioista” on toteutumiskelpoista, aivan kuten darwinistisessa dynamiikassakin.

Yhdyn myös Anja Koski-Jänneksen viimeisessä kappaleessa esittämään näkemykseen luovan tuotoksen ihmisen perspektiiviä laajentavasta ominaisuudesta ja aineellista ja henkistä kulttuuria kehittävästä ominaisuudesta. Itse asiassa on luovuus aivoissa tuon kehityksen ehto juuri sattuman potentiaalini ansiosta, ja tämä potentiaali realisoituu kehityksen uusina muotoina — kuten darwinismissa.

Mitä enemmän perehdyn Anja Koski-Jänneksen käsityksiin luovuudesta, sitä enemmän tulen vakuuttuneeksi siitä, että hänen käsityksensä voidaan hyvin pohjata aivofysiologiaan ja siihen luovusjärjestelmään, jonka tällä pohjalla olen esittänyt. Ainoa este on nähdäkseni se, että Anja Koski-Jännes karsastaa eräitä ”kovia” luonnontieteellisiä termejä, kuten edellä esitetystä voidaan todeta. Toinen este on joidenkin hänen käyttämiensä käsitteiden moniselitteisyys. Tämä tietysti voi johtua siitäkin, että en itse riittävästi tunne hänen tieteenalansa terminologiaa. Saattaisi siis olla eduksi, jos Anja Koski-Jännes liittäisi hieman aivotutkimuksen tuloksia omiin tutkimuksiinsa. Siihen ja yleensäkin humanististen tieteiden liittämiseen luonnontieteisiin alkaa aika jo olla kypsä. Erityisesti tarjoaa aivotutkimus tähän jo nyt oivallisen mahdollisuuden, kuten myös Roger Sperry, hiljattain Nobelin palkinnon saanut aivotutkija, on korostanut.

Suosittelisin myös Anja Koski-Jännekselle luettavaksi Paul Tournierin teoksesta ”Uutta luova

kärsimys” kahta viimeistä lukua, ”Häiriö informaation teoriassa” ja ”Rutiini ja luovuus”. Luin tämän pienen kirjaseen vasta tänään, erään ystävän sitä minulle suositeltua, kun valitin, että en näin kesähelteellä jaksa heti kirjoittaa vastinetta Anja Koski-Jänneksen artikkeliin. Referoiden mm. Monod’ta, de Vriesiä, Atlania, Freudia, Jungia, Piaget’ta ym. tämä kirkasälyinen ajattelija kuvaa kauniisti ja selkeästi, kuinka luovuus ja sattuma kytkeytyvät ihmisessä yhteen. Hän sanoo mm.: ”Äkkiä juuri häiriö, toisin sanoen satunnaisten virheiden sarja koodin kahdentamisessa on välttämätön ja riittävä kaiken lajien kehittymisen avain, ja näin on asianlaita yksisoluisesta eliöstä lähtien aina ihmiseen asti ihmeellisine edistysaskelineen kaikessa monimutkaisuudessaan! Niinpä voidaan hyvin puhua häiriön ’hyödyllisestä vaikutuksesta!’” Ja vielä: ”Luovuus on todella uusi ja ennalta-aavistamaton. Niin pian kuin rutiini toistaa luovuuden tuotteen, ei enää olekaan kysymys luovuudesta. Elämä on käsittämätöntä ilman tätä odottamatonta lähtökohtaa.”

Matti Bergström

Alkoholitutkimuksen suhde AA:han

Tämä kirjoitus perustuu henkilökohtaiseen mielipiteeseen eikä ole AA:n virallinen kannanotto.

Kahlatessani läpi tutkimuksia, jotka pelkästään tai osittain käsittelevät AA:ta, olin melko hämmästyntynyt niiden vähyydestä, asenteellisuudesta ja tiedon puutteesta. Ei ihme, jos useimpien alkoholitutkijoiden käsitys AA:sta on lähes myyttinen. Ollaan tietävinään paljon enemmän kuin todellisuudessa tiedetäänkään. Monesti omalla tavallaan äärimmäistä kantaa edustavat kirjoitukset leimaavat meidät aa-laiset hurahaneiksi fanaatikoiksi.

Yleinen ja ymmärrettäväkin tapa on tukeutua melkein yksinomaan toisten tutkijoiden tietoihin AA:sta (mm. Westling 1969; osaksi myös Holmberg 1980). Eli mennään usein vielä syvemmälle metsään. Melko hälyttävänä pidän tukeutumista vanhoihin tietoihin. Esimerkiksi uudelleen julkaistu Eero Tuomisen (jota tutkijana kunnioitan suuresti) artikkeli ”Juomisuran kehityksestä” (Alkoholipolitiikka 5/81) on todella vanhentunut. Aa-laisten lukumäärä on 1950- ja 1960-luvun vaihteesta nousut lähes kymmenkertaiseksi. Ikä- ja sukupuolirakenne ovat täysin muuttuneet. Sama pölytynneisyys alkaa vaivata Pekka Kivirannankin tutkimusta eri hoitomuotojen asiakkaista vuodelta 1968.

Aa-laisia usein syytetään siitä, että he eivät luota muihin hoitomuotoihin. Suhtautumisessa onkin parantamisen varaa. Kuitenkin useimmiten korostetaan sitä, että AA on paras juuri itselle. Miksi vaihtaa varmuus epävarmuuteen asiassa, jossa on kysymys pahimmassa tapauksessa elämästä ja kuolemasta ja jossa ei yksimielisyyttä löydy tutkijoihinkin parissa. AA:n on nähty konkreettisesti toimivan omassa itsessä. Jyrkkyys tässä on tervettä itsesuojeluvaihtoa. Tutkija, joka ei itse ole alkoholisti, voi ottaa asiat kevyesti ja ihmetellä, miksi alkoholitit pysyvät kannassaan niin kiihkeästi.

Suurin osa aa-laisista on yrittänyt kohtuujuomista lukemattomia kertoja ennen AA:han liittymistä. On varmaan totta, että on olemassa jokunen alkoholisti, joka pystyy oppimaan kohtuujuomista tai lopettamaan omin voimin kokonaan. Tämä jo pelkästään siksi, että alkoholin väärinkäyttäjän ja alkoholistin ero on usein epäselvä. Kysyn kuitenkin vakavasti, eikö kyseisten asioiden korostaminen ole epähuomaania sen todellisuuden edessä, että alkoholistien ylivoimainen enemmistö ei koskaan opi juomaan kohtuullisesti tai pysty lopettamaan ilman apua.

Kuuden tai kahdentoista kuukauden seuranta ei todista kovinkaan paljon. Joku voi olla tuon ajan raittiina pelkästä säikähdyksestä, jos ei ole alkoholisoitunut liikaa. Ja jos taas otetaan juomisen vähentäminen kriteeriksi: vuoden 1977 kyselyn mukaan tulokkaista pysyi raittiina AA:ssa ensimmäisen vuoden 43 %. Yleisesti käytössä olevilla metodeilla loppuista 57 %:sta melkein kaikki ovat varmasti vähentäneet juomista jonkin periodin aikana.

AA perustuu jatkuvuudelle. Muissa systeemeissä olet hoidossa jonkin aikaa, minkä jälkeen olet jälleen yksin kohtaamassa maailmaa.

Juuri tunne siitä, että löytää ongelmassaan samanlaisia ihmisiä, poistaa erillisyyden tunteen. Mielestäni todellinen humanismi on sitä, että ihminen oppii auttamaan itseään ja muita samalla tasolla olevia ilman tiedon ja taidon ylivaltaa. Siis tämä on päämäärä, eikä se tee suinkaan tutkijoita ja muita ammatti-ihmisiä toimettomiksi. Itse tulevana ammattiauttajana näen, etteivät menetelmät saa muodostua itsetarkoitukseksi.

Uskonnollisuudesta

Alkoholitutkimus ja siihen perustuvat hoitosysteemit ovat ymmärrettävää kylläkin maailmankatsomuksellisesti tasapaksun neutraaleja tai tieteelliseen materialismiin kallistuvia. Kuitenkin alkoholi-

listit herkkinä ihmisinä ovat elämän tarkoitusta etsimässä. Usein näin. Tässä ollaan lähellä hengellisyyttä. Näenkin oman juomiseni esimerkiksi olleen hengellistä laatua, niin oudolta kuin se saattaa kuulostaakin. On paljon muitakin pienempiä syitä, mutta tarkoituksen löytymisen avulla olen pystynyt ja pystyn edelleen selvittämään koko vyyhtiä.

AA:ssa ei ole kuitenkaan teologisia ristiriitoja normaalia enempää. Suvaitsemattoman ateistin tai uskovaisen on vaikea viihtyä tässä heterogeenisessä porukassa. Tunnen monta suvaitsevaista ateistia, jotka ovat jo vuosia olleet raittiina AA:ssa.

Alkoholitutkimus on usein sisäänpään lämpiävää. Eri teoriat alkoholismista ovat tutkijalle läheisempiä kuin alkoholitit itse. Toipuvien alkoholistien kokemuksilla on merkitystä: emme ole aivopestyjä koneita. Riippuu tutkijan kokemuskentästä ja vastaanottamiskyvystä, onko hänen käsityksillään vastaavuutta käytännössä.

Alkoholitutkijoiden olisi hyvä omaksua uskontotieteilijöiden metodeja. Se lisäisi ennakkoluulottomuutta, sisäistämiskykyä ja ihmisen kokonaisuuden tajuamista.

Ihmisen omiin voimavaroihin on uskottava. AA:ssa keskitytään paljon nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Psykiatriakin on ilmeisesti heräämässä. Siitä on osoituksena lyhytterapia. Alkoholisti tarvitsee yksinkertaiset ja selkeät mallit elämälleen: vrt. tutkijan ihanteet, kunnianhimo ja tavoitteet kontra alkoholistin (ihmisen) tarpeet.

Tutkijoiden valta

Koska AA koostuu erilaisista ihmisistä, ei liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä kannata tehdä muutamasta aa-laisesta. Tavallaan jokainen aa-lainen saa tuntea olevansa tyypillinen aa-lainen.

AA on paljon suvaitsevampi kuin usein annetaan ymmärtää. AA:n jäsenet koostuvat kaikista puolueista, kaikista ammattiryhmistä ja kaikista yhteiskuntakerrostumista. "Äärimmäisessä" liikkeessä on siis aivan tavallisia ihmisiä. Siellä ei manipuloita ketään. Tutkijat, jotka käyttävät sellaisia nimityksiä kuten äärimäinen, eivät huomaa olevansa itse paljon valikoituneempaa porukkaa kuin aa-laiset konsanaan.

Tutkijat kuuluvat akateemisesti koulutettuun eliittiin, jonka on usein vaikea suhtautua myönteisesti "rahvaaseen" (aa-laisiin, joiden joukossa on jo nyt paljon akateemisesti koulutettuja muttei vielä montakaan päihdehuollon ammattilaista). AA ei luonteensa vuoksi voi palkata puolestapuhujia. Te tutkijat käytätte kielellistä valtaa. Toivoisin vain enemmän tukea yhteisessä päämäärässämme.

Holmberg, Nils: AA sosiaalisena liikkeenä — konstruktioeteoreettinen näkökulma. Järvenpään sosiaalisairaalan julkaisuja 1980: 2. Järvenpää 1980

Kiviranta, Pekka: Tutkimus AA-liikkeen, A-kliinikoiden ja alkoholistihuoltoloiden klienteistä. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusse-
loste 31. Helsinki 1968

Norris, John L.: Analysis of the 1977 survey of the membership of AA. 32nd International Congress on Alcoholism and Drug Dependence, Varsova 1978

Tuominen, Eero: Juomisuran kehityksestä. Alkoholipoliittikka 46 (1981): 5, 229—233

Westling, Achilles: Alkoholistien kuntoutusongelma Suomessa. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusse-
loste 35. Helsinki 1969.

”Holistinen holisti”

Pontikan nimi

Kolme on minusta ylen ihmeellistä,
ja neljä on, joita en käsitä:
kotkan jäljet taivaalla,
käärmeen jäljet kalliolla,
laivan jäljet keskellä merta
ja miehen jäljet nuoret naisen tykönä.

Sananlaskut 30: 18—19

Viidenneksi tekee mieli lisätä litaniaan *sanojen jäljet* kaupan ja kulttuuriyhteyksien perin yllättävillä poluilla Eero Saarenheimon vakuuttavan Pontikan synty -artikkelin jälkeen (Alkoholipoliittikka 3/83). Hänhän juonsi tämän rakkaan lapsen miltei yksinomaisen nimen Pontacqin pikkukaupungista aivan Pyreneiden juurelta. Ilman hänen vyöryttämänsä todistusaineistoa tulos vaikuttaisi kieltämättä yhtä epäilyttävältä pseudoetymologiaalta kuin ponsarin (ponssari, pontsari) johtaminen näytelmäkirjailija Ponsardista tai pohjoiskarjalaisten monkeen (puoska, kakara) englannin sanasta monkey 'apina'.

Sinänsä tuon sananjuuren näennäinen satunnaisuus ja heiveröisyys panivat uumoilemaan jotain väkevää osumista hermoon tai kipinää, joka on singonnut ruutitynnynriin. Ja niitä juuria on nyt tarkoitus kaivella pontikan tiimoilta puolustuksena, että sana saattaa hyvinkin olla kahden mesun arvoinen.

Ensiksikin voitaisiin epäilemättä seuloa esiin kymmeniä juominen ja ryyppyjen nimiä — kuten renska ja margoo (margá, Margot, Margaux) tai

bischof ja vaikka biskvii (kahdesta keitetty!) — jotka olisivat olleet paremmin tunnettuja ja laajemmalle levinneitä kuin jonkin Pontac-suvun tilusten tuotteet. Mutta myös kymmenet epäonnistuneet yritykset tehdä tai mainonnalla lyödä läpi jotakin nimeä yleiseen tietoisuuteen ja kielenkäyttöön todistavat, että jokin irrationaalinen ellei peräti imaginaarinen suure on tarpeen, jotta voisi syntyä jonkin monon tai hetekan tapainen nimi ja samalla suorastaan aikakautensa attribuutti. Mutta nyt pontikan tapauksessahan on kyseessä vieläkin vakiintuneempi ilmiö.

Epäilemättä pontak-sanoin soinnissa ja sen herättämissä mielikuviissa on ollut heti jotain mieluista ja valloittavaa. Historiassamme ei liene muita Pontus-nimisiä merkkihenkilöitäkään kuin ranskalais-syntyinen sotapäällikkö Pontus De la Gardie, joka ylipäällikkönä sodassa Venäjää vastaan 1580—85 valloitti mm. Käkisalmen ja Narvan, mutta hukkui Narvajokeen matkallaan neuvottelemaan aselevon pidentämisestä. Hänen kansansuosioistaan todistavat ”Pontuksen kaivannot”, varhaiset Saimaan kanavan kaivamisyritykset, joita varsinaisesti johti vasta hänen kuoltuaan amiraali Pentti Söyringinpoika Juusten. Mutta myös Pontuksen pojan Jakob De la Gardien, kuuluisan ”Laiskan Jaakon”, voitot ja saavutukset, mm. yli viiden vuoden isännöiminen Novgorodissa ennen Stolbovan rauhaa, samastuivat isän voittojen kanssa ja lisäsivät hänenkin mainettaan ja kansansuosiotaan. Sikäli siis pontikalla oli miltei myyttisiin rakentajajättiläisiin verrattava nimikko-heeros.

Tuo komea ja ponteva Pontus-nimi taas oli latinaa ja merkitsi merta, etenkin Mustanmeren yhteydessä. Se oli kreikkalaisilla alunperin *Pontos Akseinos* 'Epävieraanvarainen meri', mutta kun nimi oli enne ja pelolla on tunnettu taipumus toteutua, muutettiin nimi mielistelevään muotoon *Pontos Eukseinos* 'Vieraanvarainen meri'. Tapa ei ole ihan tuntematon meilläkään; tiettävästi on Rauman seudulla ollut Pahamaa muutettu Pyhämäaksi, ja onpa myös Helsingin edustalle ilmestynyt vanhojen purjehtijoiden ihmeeksi Rysäkari.

Kreikan sana *pontos* taas oli indoeurooppalaista kantaa, kuten sanskritin *panthas* 'polku, tie' todistaa. Kun kreikkalaiset tulivat ilmeisesti Etelä-Venäjän aroilta, ei heillä ollut omasta takaa merta merkitsevää sanaa, ja niin ”tie” sai laajeta käsittämään myös meren, jopa meritien; samoin syntyivät muutkin meren nimitykset kuten *pelagos* 'tasanko' ja *hals* 'suola' vain sanojen alaa laajentamalla.

Roomalaisilla sen sijaan sanan alkumerkitys säilyi paremmin, kuten latinan *pons*, gen. *pontis* 'tie' ja etenkin 'silta' todistaa. Heille tyypillisen tien- ja sillanrakennustaidon merkitys kuvastui myös